

ДАНИЛО НАРБУТ: ПОРТРЕТ НА ТЛІ ЕПОХИ

Розглянуто життєвий та творчий шлях видатного українського художника Данила Нарбута, сина знаменитого графіка Георгія Нарбута. Особливо підкреслено патріотизм митця, його любов до рідного краю, історичної спадщини нашого народу, традицій та звичаїв українців. Показано неймовірну працьовитість і талант корифея черкаської творчої інтелігенції.

Ключові слова: графік, художник, історична спадщина, традиції та звичаї, корифей, творча інтелігенція.

Рассмотрен жизненный и творческий путь известного украинского художника Данила Нарбута, сына знаменитого графика Георгия Нарбута. Особенно подчеркнут патриотизм мастера, его любовь к родному краю, историческому наследию нашего народа, традициям и обычаям украинцев. Показано невероятное трудолюбие и талант корифея черкасской творческой интеллигенции.

Ключевые слова: график, художник, историческое наследие, традиции и обычаи, корифей, творческая интеллигенция.

It is devoted to the course of life and the career of the well-known Ukrainian artist Danylo Narbut, the son of the famous graphic artist Georgij Narbut. Especially it is underlined the master's patriotism, his love to the native land, the historical heritage of our nation, the Ukrainians' traditions and customs. It is shown the unbelievable zeal and talent of the leading figure of the Cherkasy creative intelligentsia.

Key words: graphic artist, artist, historical heritage, traditions and customs, leading figure, creative intelligentsia.

У сучасний період розвитку українського суспільства перед громадянською Україною гостро постала проблема духовного розвитку нації. Її розв'язання залежить переважно від позиції та діяльності української інтелігенції, яка, як інтелектуальна еліта держави, повинна бути генератором і суспільним транслятором культурних і духовних цінностей. Розвиток української духовності залежить, перш за все, від активності творчої інтелігенції, від її моральних переконань.

«*Стовпом, що тримав небо нашої черкаської інтелігенції*» О. В. Теліженко, на правах колеги та доброї знайомої, назвала Данила Георгійовича Нарбута [1]. Його обдарування багатогранне. Крім незаперечного авторитету в сценічно-декоративному мистецтві, він досягнув майстерності та самобутності в графіці та живопису. Творчість Данила Нарбута znana далеко за межами України. Та, незважаючи на це, справжнє визнання й поцінування прийшло до нього лише в поважному віці, в таких роках, коли у більшості наших митців чи то згасав талант, чи нівелювався завчасно під пресингом тоталітарної системи [2]. Його творче довголіття, скоріш за все, обумовлене пам'яттю про яскраве життя батька, Георгія Нарбута.

Данило Нарбут – це глибока традиційність, народність, причетність до українського життя, до його етичних та естетичних засад. Лише після того, як він відійшов у потойбіччя, ми починаємо тямити, скільки за його непересічним життям постає нерозпіз-

наного, невизнаного, і якби його дослідити, перед нами постали б гідні подиву імена та їх твори. А тому таке явище, як Данило Георгійович Нарбут, потребує всебічного вивчення. Насамперед в аспектах культурологічній та історичній, аби збагнути природу його творчості, що виринає з народних мистецьких джерел. Здається, мистецтвознавча та історична науки завинили перед Данилом Нарбутом. Про життя та творчість митця написано чимало різнопланових статей у вітчизняних та закордонних виданнях, репродукувались його твори, але, його постать як корифея черкаської творчої інтелігенції ще не досить вивчена [3-8]. Тож, на нашу думку, дуже доречно і необхідно вивчити історію життя та творчість відомого земляка, «*стовпа черкаської інтелігенції*» Д. Г. Нарбута.

Данило Нарбут – син Георгія Івановича Нарбута, відомого українського художника-графіка, який ще 1912 р. означував свої національні козацькі корені в підписі під родинним гербом «*мазепинець полку Черниговського, Глуховської сотні, старшинській син і гербов і эмблемат живописець*» [8; 9]. Коли Георгій Нарбут помер, Данилові було лише чотири роки. Батька свого він майже не пам'ятав, але все життя залишався відданим його суспільно-естетичним ідеалам. Данило Нарбут неодноразово повторював слідом за батьком: «*хочу віддати Україні всі свої сили*» [4]. І саме через ці патріотично-безкомпромісні наставляння ще за життя Данило Нарбут зажив

великої слави серед шанувальників його таланту, а також любові, хто мав за щастя зустрічатися з ним, спілкуватися, радіти за рідне виплекане ним мистецтво і милуватись з цим великим життєлюбом усім українським народним – селом, небом, городами, хатами, людьми на базарах, дідом Корнієм, бабами Катериною, Люською, рідною для нього Черкаською землею; жити пам'яттю про козацьке лицарство, про отаманів Холодного яру Василя, Петра, Семена Чучупаків, Іларіона Завгороднього, Федора Уварова, Івана Лютого-Лютенка, Пилипа Хмару, жити вірою в прийдешнє, жити і творити, бо якщо не творити, то нащо таке життя; хто мав за щастя спілкуватися з Данилом Нарбутом, той ніколи не забуде зустрічей з ним.

Данило Георгійович Нарбут народився 9(22) січня 1916 р. у Петрограді в родині видатного художника-графіка Георгія Івановича Нарбута [6; 10]. Їх рід – стародавній, литовського походження та Г. І. Нарбут уважав себе корінним українцем. Він народився і виріс на хуторі Нарбутівка Глухівського уїзду Чернігівської губернії (нині Сумська область). Після закінчення Глухівської гімназії юнак у 1906 р. їде до Петербурга, вчиться у Білібіна. Потім у Мюнхені активно співпрацює з групою «Мир искусства». У 1917 р. його запрошують до Києва, де він був одним із основоположників і ректором Академії мистецтв. На жаль, талановитий графік рано помер, 1920 р., коли йому було лише тридцять п'ять, залишивши двоє дітей: шестирічну дочку Марину та чотирирічного сина Данила.

У Петрограді Георгій Іванович та Віра Павлівна Нарбути розлучилися і у маленького хлопчика з'явився вітччм – Броніслав Михайлович Лінкевич, людина інтелегентна, свого часу він секретарював у Володимира Винниченка, але для Данила він не став батьком.

Першою вчителькою Данила Нарбута була Марія Іванівна Тобілевич, дочка драматурга І. Карпенка-Карого. Про неї в нього збереглися найтепліші спогади – про Шевченківські вечори, що влаштувалися в 1-й трудовій школі Києва, найактивнішим учасником яких була саме вона, а також українські книжки, які нишком давала вчителька маленькому хлопчикові. Другокласникові Марія Іванівна давала почитати книгу Гоголя «Тарас Бульба», яка залишила незабутнє враження у дитини [3]. Доказом любові та шани до своєї першої вчительки стала картина Данила Нарбута із серії «Моїм учителям та друзям». Картина має назву «Перша вчителька М. І. Тобілевич», написана в 1992 р. [9; 11]. Вона має вигляд монтажу дитячих малюнків, наївних, безпосередніх, але саме вони розкривають образ Марії Іванівни Тобілевич.

Великий вплив на формування характеру, життєвих поглядів, художніх смаків Данила Нарбута мали його мати Віра Павлівна та близькі друзі батька, які взяли на себе відповідальність за його виховання. Серед вихователів-опікунків були відомий художник-графік, майстер декоративного мистецтва, етнограф, автор проекту Державного прапора УРСР А. Серєда, художник Ю. Михайлов, мистецтвознавець І. Врона, академік живопису Е. Лансєре та особливий вплив мав великий митець, колорист, професор Київського

художнього інституту Федір Кричевський [12]. Вони прищепили дитині інтерес до української народної творчості, навчили, що тільки мистецтво, яке тісно пов'язане з життям, реалістичне за своєю формою та змістом, є близьке і потрібне людям. Від своїх учителів Данило взяв багато, і все ж обрав свій самобутній шлях театрального декоратора. Юнак обрав театральне мистецтво, як одне з найдоклидливіших народові.

Уже семирічним хлопцем Данило навчається малюванню в приватній студії Юхима Михайлова, а потім у дитячій студії Київського художнього інституту. З чотирнадцяти років Нарбут працює в декоративній майстерні Київського театру опери та балету, де навчався у О. Хвостенко-Хвостова, С. Евенбаха, В. Ленєрта. В 1933 р. від театру його направили в Ленінград на трирічні курси театральних художників при Всеросійській Академії мистецтв, де він продовжує навчатися під керівництвом відомих майстрів і одночасно проходить стажування в оперному театрі. З 1935 р. Данило Нарбут працює в Київському театрі опери та балету. У 1936 р. бере участь в оформленні вистави Київського театру опери та балету «Наталка Полтавка», підготовленої до першої Декади української літератури й мистецтва в Москві. У 1995 р. він написав картину «Перша декада Українського мистецтва в Москві» [9; 11], присвячену саме цим подіям, а точніше тому, що сталося після його повернення з Москви.

А потім у всіх публікаціях радянського періоду про Данила Нарбута наступає якась недововленість і вимушений пропуск. Чомусь раптом Данило Нарбут переїздить до Єйська, потім Златоуста. Хоча в публікаціях про цей час нічого не говорилося, але сам Данило Нарбут, заповнюючи відповідні анкети, чи просто, розповідаючи друзям, не приховував, що в 1936 р. був арештований і засуджений за антирадянську діяльність. Йому пред'явили обвинувачення за ст. 54 п.п. 8, 10, 11 карного кодексу. Ніяких доказів антирадянської діяльності не було, тоді Данилу Нарбуту була «пришита» ст. 54 п. 12 – «за несообщение о тайном сговоре против советской власти». Двадцятирічному юнакові дали два роки позбавлення волі у виправно-трудових таборах посиленого режиму з подальшою висилкою і забороною жити у Києві. Тож два роки змушений був рубати ліс для Біломорканалу, а потім переїхати до Єйська та Златоуста на Урал. Справжня причина його арешту та засудження невідома й до цього часу. Можливо, це було пов'язано з арештом його рідного дядька Володимира Нарбута, талановитого письменника, фортуна від якого відвернулася після виходу ганєбної повісті Валєнтина Катаєва «Алмазний мой венец» [13]. А, можливо, сам Данило, як син знаменитого, але замовчуваного батька, стояв комусь на заваді. Свій арешт та понєвір'яння під час будівництва Біломорканалу Данило Георгійович відобразить пізніше на своїх картинах: «Гулаг. Біломор-Балтійський комбінат» (1994) та «20-22 липня 1938 року. Суд Київського округу судив по ст. 54 п. 2» (1993) [9; 11]. У картинах переважають темні фарби, трійця судівкомісарів зображена дещо комедійно, вони в темних окулярах, а за їх спинами видніється портрет Сталіна.

Після звільнення Данило Нарбут знайшов притулок у тітки Ольги Павлівни, рідної сестри матері, яка проживала в той час у Єйську, і працював театральним художником. У 1939 р. Комітет у справах мистецтва Росії переводить його в Златоуст на посаду головного художника театру. Це був початок самостійного творчого шляху. Але, як справжній син свого народу, він дуже хотів повернутися в Україну до Києва. Йому трапилася нагода і у 1939 р. Нарбут записався добровольцем на Фінський фронт. Лише після добровільної участі в короткій і безславній радянсько-фінській війні Д. Нарбуту дозволили повернутися до Києва. Він працює головним художником Київського цирку, бригадиром-макетником Українського театального музею. Там він знайомиться з Галиною Приходько, секретаркою, родом із Сулимівки, що на Київщині. А вже в березні 1941 р. вони одружуються. У травні цього ж року Данило Георгійович отримує посаду головного художника Житомирського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка.

А вже влітку старшим сержантом, командиром відділення розвідки 821-го артилерійського полку 279-ї київської дивізії Д. Г. Нарбут бере участь в обороні Києва, опиняється в пирятинсько-лубенському оточенні, потрапляє в полон. З дарницького табору військовополонених його «визволяють» мати та дружина. Страх та безвихідь полону він відобразить пізніше у своїй картині «1941 р. Полон» (1991) [9; 11].

Перебуваючи в окупованому німцями Києві, Д. Г. Нарбут опинився в складній, незрозумілій та непередбачуваній ситуації. Його мати та вітчм були зв'язковими підпільного обкому, а він сам більше тяжів до українських патріотів. Люто ненавидячи окупантів, він також ненавидів більшовицьких службистів, котрі арештовували, судили, розстрілювали за будь-які прояви національної гідності і вільно висловлені думки проти сталінського деспотичного режиму. Тож, усупереч волі матері, Данило вступає до лав оунівців. Після перших понесених жертв 21 лютого 1942 р., коли активних учасників проводу і керівника культурницької референтури ОУН Олену Телігу було розстріляно у Бабиному Яру, Д. Г. Нарбут і дванадцять акторів виїхали до Ковеля. Їхнім завданням було організувати професійний театр в одному з найважливіших залізничних вузлів на магістралі Київ-Берлін. Групу очолив Петро Гордійчук, за що і був засуджений радянськими органами на 10 років ув'язнення [3]. У Ковелі вони поставили три вистави, після чого німці їх розігнали.

Д. Г. Нарбут пішов у загони Української повстанської армії, був сотником, мав кличку Голуб. З повстанцями дійшов до Самбора, де за наказом командування УПА його звільнили з війська. Нарбут зупиняється у Коломиї, де працює у Коломийському театрі під керівництвом знаменитого антрепренера Івана Когутяка. Згадкою про цей непростий період є його картина «1943 р. Коломия. Натюрморт з афішами. Мертвим і живим дорогим моїм колегам-артистам» (1994) [9; 11]. А в Києві у цей час живе його дружина з грудним немовлям. Данило повертається до Києва за сім'єю. Тікаючи від переслідувачів,

фашистських прислужників, Нарбути з немовлям на руках навіть змушені були стрибати з поїзда.

У період з 1942 до 1944 р. Д. Г. Нарбут працював у театрах Києва, Ковеля, Коломиї. За цей час він оформив багато вистав, серед яких «Блакитна троянда» Лесі Українки, «Казка старого млина» Спиридона Черкасенка, «Директива з центру» С. Ледяньського та інші. Пам'яттю про війну слугують картини Данила Георгійовича «1943 року розстріляли батька Галини» (1995) та «1941. Війна» (1991) [9; 11], на останній зображені його улюблені соняшники, що мають багряний колір.

Після війни тридцять п'ять років – більш ніж прожив його батько – Д. Г. Нарбут віддав театрові. З 1945 р. по 1960 р. він працював у Чернівецькому музично-драматичному театрі, з 1960 до 1965 р. – головним художником Івано-Франківського, а з 1965 до 1980 р. – Черкаського музично-драматичного театру. Водночас удосконалювався у станковому живопису, повністю віддався якому уже в пенсійному віці.

У 1965 р. директор Черкаського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка запросив на посаду головного художника театру Данила Георгійовича Нарбута. Нарбути, на той час у складі чотирьох осіб: Данила Георгійовича з дружиною Галиною Опанасівною та його матір'ю Вірою Павлівною Лінкевич з чоловіком Брониславом Михайловичем Лінкевичем переїзять до Черкас і оселяються в невеличкій квартирі. Син Юрій служив тоді на Балтійському флоті, чим Нарбут дуже пишався [12]. Стосунки між Нарбутами та Лінкевичами були поважними, але теплоти в них не відчувалося. Згодом повернувся з армії Юрій, а Лінкевичі як учасники партизанського руху, отримали власну кооперативну квартиру. Тож Нарбути забрали до себе з Москви одну сестру Віри Павлівни – Ольгу Павлівну (бабу Льолю), яка колись дала притулок Данилові в Єйську.

Ольга Павлівна, як і всі дівчата роду Кіріянових, закінчила інститут «Благородних дівичь», знала декілька мов, була привітною та лагідною. Вона була дуже вдячна, що живе в сім'ї. Доволі часто Ольга Павлівна із сестрою вела бесіди французькою мовою, що для провінційного міста на той час було доволі дивно та незвично [3]. Баба Льоля, як її називали в сім'ї, приїхала з двома болонками Чапою та Муфтою, таким чином у Нарбутів стало в хаті три собаки. Данило Георгійович весь час проводив у театрі або в майстерні. Вечорами читав, усією сім'єю дивилися телевизор або зустрічалися з друзями.

З ранньої весни до пізньої осені кожен ранок Д. Нарбут разом з друзями бігали на Дніпро, організувавши клуб «Здоров'я», куди входили Д. Г. Нарбут, М. Т. Негода, В. І. Клименко, П. Д. Козін, О. В. Баумейстер, А. В. Кравченко, В. Д. Нестеров. Можна собі уявити, скільки було галасу, коли вся ватага молодих здорових чоловіків вивалювалася і бігла на берег. Данило Георгійович, з притаманним йому гумором, назву клубу скоротив, і клуб почав називатися коротко «БЗДО» [12]. Після раннього моціону художники розходилися по майстернях.

Дивно, але черкаські відкрили для себе само-

бутнього майстра лише тоді, коли Д. Г. Нарбут святкував свій 50-річний ювілей як головний художник Черкаського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка в січні 1966 р. Актори поставили цілу виставу з життя Нарбута, взявши за основу оперу Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм». Святкування проходило в театрі, а у вестибюлі розмістили художню виставку із робіт ювіляра, на ній – не лише ескізи декорацій до театральних вистав, але й жанрові картини, етюди, натюрморти.

Для художника невичерпним джерелом натхнення був безпосередній зв'язок із життям простих людей. Часто виїжджаючи до Буковини, на Прикарпаття, Д. Г. Нарбут вивчав життя народу, побут, звичаї, історію України, робив зарисовки та етюди з національного одягу, вишивок і орнаменту, будівель і меблів. Цей матеріал митець використовував при оформленні вистав. Дбайливо збирав і зразки народного прикладного мистецтва: керамічні вироби і з різьби по дереву, вишивку, писанки.

Митець досконало вивчав сцену, глибоко відчував драматургію. Він став одним із провідних майстрів української сценографії. Ще в дитинстві Ф. Кричевський поглибив інтерес хлопця до народного мистецтва. Тому з точним знанням традицій, відчуттям народного гумору оформляв він спектаклі за творами М. Гоголя, І. Котляревського. Його оформлення і визначало основний емоційний настрій спектаклів.

За своє життя Д. Г. Нарбут дав художнє життя понад 250 виставам світової і вітчизняної класики, сучасної драматургії. У кожному художньому оформленні можна спостерігати його своєрідне образне бачення, власний почерк, виразні засоби сценографії. Відчутно, що художник глибоко знає народний побут, звичаї, одяг, тому його яскраві та багатобарвні декорації і реквізит витворені з відмінним естетичним смаком і мистецькою досконалістю.

Серед вистав, оформлених Данилом Нарбутом, потрібно виділити: «У неділю рано зілля копала» Ольги Кобилянської (1963); «Маруся Богуславка» Михайла Старицького (1964); «Правда і кривда» Михайла Стельмаха (1965) – в Івано-Франківському музично-драматичному театрі; «Ярослав Мудрий» Івана Кочерги (1960); «Пізня любов» Олександра Островського (1965 р.); «Сорочинський ярмарок» за Миколою Гоголем (1968); «Ніч під Івана Купала» (1970) – в Черкаському музично-драматичному театрі.

Сценічна спадщина Нарбута, однак, нерозкрита сторінка його життєвої книги, яку слід прочитати вдумливо, без поспіху, і ця грань його великої творчості ще чекає на уважного дослідника. І в цьому самому ключі недостатньо сказано про захоплення Нарбута костюмами як видом народної творчості і, особливо, як елементом оформлення вистави.

Та, крім незаперечних успіхів і визнаного авторитету в сценічно-декоративному мистецтві, Данило Нарбут має неабиякі набутки в станковому живописі, графіці, ілюстраціях та плакаті. Це засвідчують кращі його роботи на тематичних, всеукраїнських і особливо персональних виставках.

У 1967 р. на виставку, присвячену 50-річчю Жовтневої революції, Нарбут виставив триптих «Переможці Дніпра», «Криштоф Кошинський», який

зайняв усю стіну виставочного залу. На обговорення виставки приїхала Т. Н. Яблонська, вони знали один одного ще по майстерні Ф. Кричевського, і розкритикувала ту композицію так, що він більше таких велетнів ніколи не робив. На виставках, приблизно до 1976 р., Нарбут виставляв більше ескізи декорацій, але робив їх так, що вони склали враження самостійних речей.

Закоханий у наші традиції, свій народ, відчуваючи його душу, він з повагою та любов'ю ставиться і до інших самобутніх культур. У серії натюрмортів «Молдавія», «Грузія», «Рябина. Росія» (1982), «Латвія», «Льон. Білорусія» (1982), «Вірменія» [9; 11] художник зобразив характерні національні предмети – російські матрьошки, хохломський розпис, грузинське карбування, видовжені вірменські кухлі, соковитий молдавський виноград та кахлі, передаючи дух суцільних народів.

Звертаючись до давньої української народної картини, Нарбут створив серію полотен «Козак Мамай». Перші спроби були навіяні відомим романом О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу». До речі, Д. Г. Нарбут був чудовим декоратором та ілюстратором. Перші його твори, що були придбані Черкаським краєзнавчим музеєм (для майбутнього Художнього музею), це ілюстрації саме до цього роману. Нарбут осучаснив свого Мамаю: козаки наче живуть серед нас, вони – учасники минулих та повсякденних подій. У творі, присвяченому П. О. Білецькому, Мамай зображений червоно-армійцем, поверх гімнастерки в нього червоний козацький жупан. Як і в народних картинах, зображення має оригінальний супроводжувальний текст: «*Завжди в борні за честь і за свободу козак Мамай – улюбленець народу*». Можна бути переконаним, що Нарбутівський козак Мамай став віссю його життя, набув його генетично-біографічних рис. Мандрівний козак з бандурою, стомлений у своїй скорботі самотинно сидить в зоряній ночі, занурений думками у свою печаль – такою картиною Д. Нарбут передав своє горе про втрату близької людини – матері. Картина має промовисту назву «1981 року 6 серпня померла МАТИ» (1995). Інша його картина «Сидить Мамай у тінючку, у вишневому садочку» (1996) повна оптимізму, жаги до життя та українського колориту [9; 11].

Заслугують на увагу і роботи з мотивів Київської Русі. На його полотнах оживає стародавній Київ – «Київ. Торговисько біля десятичних воріт. Десятинна церква» (1981), «Нічна варта» (1981), «Софія Ярослава» (1983), «Київ. Золоті ворота» (1982), «Київ. Кирилівська церква» (1982), «Княжий двір» (1980) та інші [9].

Святкові народні обряди мальовничо зображені в «Масляниці» (1983), «Скоморохи. З історії самодільного мистецтва» (1985), «Колядки» (1983), «Щедрий вечір» (1985), «Маковій» (1996) [9]. Митець переживає за руйнування звичаїв українського народу. У наш час, коли мало-помалу починають відроджуватися обряди, святкування, традиції, ці картини не справляють незвичного враження, але у 80-ті роки вони були неабияким викликом системі. Занепаду традицій сприяло, зокрема, і затоплення

старих сіл та переселення людей, котрі корінням вросли у свої дворища. У триптиху «Затоплені села» (1989) [9], куди увійшли «Лелечине гніздо», «Затоплена слава», «Останній стіл» – крик людської душі, справляють глибоке враження, не залишаючи нікого байдужим.

До образів простих людей – «Мій сусід дід Іван» (1967), «Дід Корній» (1996), «Баба Катерина» (1996), «Солдат» (1997), «Літо» (1996), «Оля» (1972), «Осінь» (1972) [9] – Д. Г. Нарбут ставився з повагою та любов'ю.

У 1987 р. задумує серію «Черкаський базар». Його онука Леся Георгіївна Нарбут згадує, що Дід, як його називали рідні та близькі друзі, любив ходити на базар, купувати овочі, які просила Галина Опанасівна, та улюблене сало, яке вибирав особисто сам і цю справу нікому не доручав. Інколи він ходив на базар просто так, поспілкуватися з «базарницями», деяких згодом, знав в обличчя, жартував із ними. Після таких походів часто зачинявся у себе в майстерні і замальовував колоритні постаті [14]. Під враженням побаченого на полотні оживали образи і події «Сорчинського ярмарку», але узагальнені і осучаснені, зігріті Нарбутівською уявою. Кого тільки тут не зустрінемо: рожевощоку сільську продавщицю, пишновиду, пишногруду «Продавщицю пампушок», хитруватого і добродушного «Продавця насіння», що сидить біля свого товару, гордого кавказця – «Продавця гранатів». Усього показано двадцять п'ять базарних сцен, виконаних темперою. Серія «Черкаський базар» [9; 11] – це своєрідний гумористичний роман, виконаний на полотні.

Знання козацького побуту, історії України, любов до неї – особлива сторінка у творчості художника. «Запорозька Січ», «Вибори кошового» (1990) [9], позначені впливом багатофігурних настінних церковних розписів. Біля них хочеться подовгу стояти і читати як епопеї. Це живі сторінки з побуту запорізького козацтва. На кожному полотні зображено понад двісті персонажів і ні один не повторюється, живе своїм життям. Коли майбутньому художникові було десять років, він разом з матір'ю відвідав виставку «Український парсунний портрет», що була організована Щербаківським. Монументальні величні постаті настільки вразили дитину, що він упродовж життя ходив під впливом їх краси. Набравшись сил і майстерності, досконало вивчивши історичний матеріал, приступає до серії портретів «Гетьмани України» (1992-1995) [9]: Дмитро Вишневецький (Байда), Кшиштоф Косинський, Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Петро Калнишевський та інші – усього двадцять сім образів, написаних в одному стилі. Розмаїття вбрання, продуманість аксесуарів – це властиво лише художникові, який довгий час працював у театрі і досконало вивчив український костюм.

Вірний народним традиціям, художник звертався до сюжетів, ікон «Страшний суд» (1993), «Покрова Богородиці» (1995) [9]. Козацький гумор у повній мірі присутній у Нарбутовському страшному суді: у верхніх рядах, на одному рівні з Богом, – кобзарі, козаки Січі Запорозької, гетьмани, князі, гайдамаки,

солдати, афганці, повстанці, загиблі від голодомору, в'язні ГУЛАГу, митрополити, представники УНР, письменники, актори і художники. У пеклі киплять, підсмажуються, висять на гаках Каганович, Берія, Сталін, Гітлер зі своїми приспівниками – зрадниками українського народу. Всіх автор розклав по полицкам, кому уготував рай, а кого відправив до пекла. Під «Покровою» Нарбут зібрав усіх, хто, на його думку, заслуговує на покровительство Богородиці – це князі, козаки, полковники, гетьмани, солдати, митці України.

У 1990 р. майстру було присвоєно звання заслуженого художника України, а в 1994 р. – народного художника України [16]. З 1991 р. він став членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України [15].

У 1996 р. став лауреатом Шевченківської премії за портретні серії «Сподвижники Б. Хмельницького», «Гетьмани України», а також за філософсько-історичне полотно «Страшний суд», чуттєві й високохудожні картини «Вибори кошового» та «Покрова Богородиці» [7].

У 1995 р. Данило Нарбут разом з Миколою Теліженком зайнявся створенням парадних геральдичних прапорів. Першим у їхньому доробку був прапор Черкаського пожежного училища (тепер Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобіля), наступним витвором їхньої творчої співдружності став прапор Черкас (1996), приурочений до святкування Дня міста, і третім став прапор Чигирини (1996), створений до відзначення 400-річного ювілею від дня народження Б. Хмельницького [1; 8].

Життя і насичена творчість його тривала. Штандарти до пам'ятника Хмельницькому, який установлений у Черкасах до 400-річного ювілею з дня народження гетьмана, виготовлені за ескізами Нарбута. Ним була і розпочата серія «Мої учителі, моє життя, мої друзі» [11]. За кількістю, за тематичним обсягом, вона увібрала в себе об'єктивну реальність, в означуваній ретроспекції. У ній митець показує своє власне життя. Картини цієї серії носять калейдоскопічний характер, вони просякнуті алегорією та символізмом.

Остання серія митця «Квіти України» (1996) [9] виглядає своєрідним заповітом. Усе, що український народ на генетичному рівні утримував, – міфи, звичаєвість, обрядовість, вірування, одухотворення своє і світу довкола – прагнення до прекрасного, в серії майстра знайшло образне втілення [5].

Режисери кіностудії ім. Довженка, знімаючи фільми про козаччину, часто зверталися до Нарбута за консультаціями, бо краще ніхто не давав порад щодо одягу та зброї.

З березня 1998 р. у вісімдесят два роки помер Данило Нарбут. Смерть підкралася до нього зненацька. На мольберті Данила Георгійовича залишилася незакінчена велика ікона-триптих «Святі землі Руси-України».

У 1998 р. Д. Г. Нарбута посмертно було нагороджено пам'ятним знаком «За заслуги перед містом Черкаси» І ступеня «за неоціненний вклад митця у відродження духовності України, визнаний авторитет в сценічно-декоративному мистецтві,

вагому культурну спадщину видатного майстра пензля для нащадків багатьох поколінь Черкащини, який був взірцем патріотичного ставлення до рідного міста» [3], ставши при цьому почесним громадянином цього міста.

Роботи Данила Георгійовича Нарбута прикрашають багаті музеї України та зберігаються у приватних збірках Австралії, Бельгії, Німеччини. Велика серія, об'єднана однією назвою «Гетьмани України», експонується в музеї Б. Хмельницького при національному Чигиринському заповіднику. Та, безперечно, найбільша колекція робіт різних періодів творчості Майстра, багатьох тематичних напрямків, близько 150 полотен, що досить повно характеризують непересічну особистість автора, знаходиться в Черкаському музеї. Черкаська дитяча художня школа, що носить його ім'я, формує власний музей майстра.

Таким чином, Данило Георгійович Нарбут – справжній син свого народу, український інтелігент, який через усе життя проніс любов до України, який робив усе від нього залежне, щоб відродити українські традиції, українську мову, українське минуле. На нашу думку, дуже важливо вивчати життя таких непересічних людей, як Д. Г. Нарбут, для того, щоб молоде покоління українців на прикладі їх життя, їхньої творчості розвивалося, росло, викохувало в собі любов до Батьківщини, рідного краю, українського народу. Неможливо побудувати сильну, високоморальну державу без покоління патріотів, відданих синів та дочок свого народу, неньки-України. І саме Данило Нарбут, як інтелігент з «великої» літери є і завжди буде взірцем для наслідування прийдешнім та майбутнім поколінням.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Теліженко О. Данило Нарбут: Невідомі сторінки з життя майстра // Народне мистецтво. – 1999. – № 3-4. – С. 38–41.
2. Теліженко О. Він був стовпом, що тримав небо нашої черкаської інтелігенції // Мій дім – Черкаси. – 2000. – лютий. – № 2(21). – С. 12–15.
3. Гусейнов Г. Данило, син Григорія // Незаймані Сніги: Документальні повісті: у 3 кн. – Книга 3. – Д. : АРТ-ПРЕС, 2010. – С. 7–148.
4. Клименко Н. М. Нарбутовські романи у барвах // Записки Осередку Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Черкасах: Праці історико-філософської, політологічної, філологічної та культурологічної секцій. – Т. 1: 36. наукових статей / за ред. А. Г. Морозова, А. Ю. Чабана, В. В. Масценка, В. Т. Поліщука. – Черкаси : РВВ ЧДН, 2002. – С. 159–163.
5. Міщенко Г. «Квіти України» Данила Нарбута // Мій дім – Черкаси. – 2000. – лютий. – № 2 (21). – С. 26–30.
6. Міщенко Г. Нарбути // Образотворче мистецтво. – 1998. – № 2. – С. 37–41.
7. Негода М. Т. Данило Нарбут: нарис про життя і творчість художника. – Черкаси : Сіяч, 1996. – 44 с.
8. Федорук О. К. Мазепинець полку мистецького Данило Нарбут // Перетин знаку. Вибрані мистецтвознавчі статті у 3-х книгах. – Книга третя: Українська культурологія. Історія та теорія мистецтва. Постаті. Народна творчість. Рецензії / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. – Київ : ІНТЕР-ТЕХНОЛОГІЯ, 2008. – С. 292–300.
9. Данило Нарбут [Образотворчий матеріал]: Альбом. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2008. – 303 с.
10. Нарбут Д. Г. // Митці України. Енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. – С. 417.
11. Данило Нарбут. Альбом / За ред. М. Маричевського. – К. : Артанія, 1999. – 48 с.
12. Нікітенко Л. Леся Нарбут: Дід Данило був прямолінійним і безапеляційним бунтарем [інтерв'ю з Лесею Нарбут] // Україна молода. – 2008. – 4 листопада. – № 297. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1281/164/45311/>.
13. Катаев В. П. Алмазний мой венец. – М. : Советский писатель, 1979. – 224 с.
14. Попов М. Пошановані запізно // Мій дім – Черкаси. – 2000. – лютий. – № 2(21). – С. 19–21.
15. Жива традиція: майстри народного мистецтва Черкащини. Мистецьке видання / Упорядники: Теліженко О. В., Теліженко Т. М. – Черкаси : Бізнес-Стиль, 2009. – 237 с.
16. Почесне звання народного художника України присвоєно Д. Г. Нарбуту // Черкаський край. – 1994. – 2 червня. – № 61(17746). – С. 1.

Рецензенти: Чубіна Т. Д., д.і.н., професор Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля МНС України;
Котляр Ю. В., д.і.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили.